

**„SFIDAREA REGELUI MATIA”.
APROFUNDAREA UNUI DOSAR DE PROPAGANDĂ DIPLOMATICĂ
DIN VEACUL AL XV-LEA**

Adinel C. Dincă^{*}, Ștefania M. Ghișa^{}**

Abstract: *This paper examines a historical record dated September 6, 1471, known as *Diffiditoria a rege Pollonie regni Hungarie*, which has received limited scholarly attention despite its relevance to the political and diplomatic strategies employed during the conflict between Poland and Hungary. Slightly different versions of this text preserved now in Romania were traditionally understood as a declaration of war against Matthias Corvinus, King of Hungary, asserting the claims of Polish Prince Casimir's legitimate succession rights to the Hungarian throne while publicly accusing Matthias of tyranny and misgovernance. By analysing the dual role of the document as a political manifesto and propaganda tool, the authors highlight the intricate interplay of power, legitimacy, and public sentiment. Furthermore, this historical testimony illustrates how written communication was leveraged to influence political narratives and outcomes, making it a valuable resource for historians investigating late 15th-century Polish-Hungarian relations.*

Keywords: Matthias Corvinus; Prince Casimir Jagiellon; Hungary; Poland; political narrative; propaganda; 15th century diplomacy.

Demersul de față¹ propune o nouă pagină în cadrul unui dosar deja familiar istoriografiei preocupate de înțelegerea strategiilor politico-diplomatice utilizate în cadrul conflictului care a implicat Polonia și Ungaria în anii 1471–1474. Contribuția de acum este în primul rând de natură documentară, direcțiile interpretative fiind profilate deja în publicații de dată recentă². Textul aflat în centrul cercetării este parte a „Colecției generale (Seria 2 – BCU)”, din cadrul Serviciului Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României, localizat mai precis în custodia Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian

^{*} Cercetător științific I, Dr. Habil., Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Cluj-Napoca; conferențiar la Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; adinel.dinca@acad-cj.ro; Orcid ID: 0000-0001-5817-815X.

^{**} Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; stefania.ghisa@ubbcluj.ro; Orcid ID: 0000-0002-3180-4971.

¹ Materialul este rezultatul direct al unor discuții purtate de către cei doi autori în timpul cursului de paleografie latină predat în cadrul programului de studii masterale „Societate, artă, identități în Europa Centrală. De la medieval la modernitate”, al Facultății de Istorie și Filosofie (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca), în anul universitar 2023–2024. Autorii îi mulțumesc lui Mihai Kovács pentru sugestiile oferite pe marginea materialului.

² Ioan-Aurel Pop, *Alcuni aspetti della diffamazione del re Mattia Corvino nel XV secolo*, „Transylvanian Review”, XXIV, Supliment, nr. 2, 2015, p. 24–32; Idem, *Hunedoreștii. O familie europeană*, Cluj-Napoca, Edit. Școala Ardeleană, 2020, p. 221–233.

Blaga” din Cluj-Napoca³. Izvorul istoric în jurul căruia se va desfășura discuția de față poartă data de 6 septembrie 1471, precum și un „titlu” improvizat: *Diffiditoria a rege Pollonie regni Hungarie*. Deși problematica atinsă de textul în cauză este cunoscută în mediul de cercetare românesc și internațional prin intermediul unui rezumat⁴, precum și prin filtrul altor tradiții textuale, totuși, până acum, piesa documentară păstrată de instituțiile clujene nu s-a bucurat de o atenție specială. Interacțiunea indirectă cu sursa a condus la anumite interpretări insuficient fundamentate privitor la caracterul și destinația mesajului documentar în contextul complicatelor raporturi ungaro-polone din 1471.

Cadrul istoric de ansamblu, precum și succesiunea evenimentelor din lunile august–octombrie ale anului 1471 sunt în detaliu reconstituite de către specialiști, îndeosebi mulțumită unor acumulări din mediile polone⁵, maghiare⁶ și cehești⁷. Revolta din Ungaria declanșată în 1471 împotriva regelui Matia Corvin (pe tronul Ungariei între anii 1458–1490), alături de campania prințului Cazimir (n. 1458 – d. 1484) în Ungaria sunt subiecte frecvent și acurat tratate în relație cu protagoniștii evocați. De asemenea, sunt teme de interes pentru lucrări privind istoria Ungariei medievale și relațiile „internaționale” din a doua jumătate a veacului al XV-lea. În contextul de față, aruncăm o scurtă privire doar înspre sursele primare, context în care – pe lângă colecții de documente privind istoria medievală a Regatului Ungariei⁸, Regatului Poloniei și Marelui Ducat al Lituaniei⁹ – se remarcă edițiile elaborate în legătură cu domnia

³ Cluj-Napoca, Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României [infra: SJAN Cluj], custodie Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca (BCU), Colecția generală, Seria 2 – BCU, Nr. 99.

⁴ *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności*, Władysław Baran et al. (eds.), Kraków, Gebethner i Wolff, 1919, p. 54, nr. 129 [infra: *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych*].

⁵ Antoni Prochaska, *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (1471–1474)*, „Ateneum Wileńskie: czasopismo naukowe poświęcone badaniom przeszłości ziem W. X. Litewskiego”, 1, 1923, p. 10–28; Idem, *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (dokończenie)*, „Ateneum Wileńskie: czasopismo naukowe poświęcone badaniom przeszłości ziem W. X. Litewskiego”, 2, 1923, p. 117–139.

⁶ Vilmos Fraknói, *Vitéz János esztergomi érsek élete*, Budapest, Szent István-társulat, 1879, p. 204–224; András Kubinyi, *Mátyás király*, Budapest, Vince Kiadó, 2001, în special p. 70–73; Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan: istoria Ungariei medievale, 895–1526*, traducere de Aurora-Eugenia Moga, ediție de Ioan Drăgan, Adrian Andrei Rusu, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2011, p. 326–338; Marcus Tanner, *The Raven King: Matthias Corvinus and the Fate of his Lost Library*, New Haven – London, Yale University Press, 2008, p. 66–76.

⁷ Jozef Mário Matiaško, *Princ Kazimír Jagellovský 1458–1484. Život, svätost' a kult*, lucrare de disertație susținută la Masarykova Univerzita. Filozofická Fakulta, Brno, 2021, p. 38–51.

⁸ *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából, 1458–1490*, Iván Nagy, Albert B. Nyáry (eds.), vol. 1, Budapest, A M.T. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1875 [infra: *Mátyás király korából, 1458–1490*].

⁹ *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae*, Maciej Dogiel (ed.), vol. 1, Vilnae, Ex Typographia Regia, et Reipublicae, Collegii Scholarum Piarum, 1758 [infra: *Codex diplomaticus ...*]; *Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur. Pars I. Casimiri IV regis tempora complectens (1447–1492)*, Theodor Wierzbowski (ed.), Varsoviae, Typis Officinae C. Kowalewski, 1905 [infra: *Matricularum Regni Poloniae summaria ...*]; *Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier. Tom II (dokumenty z lat 1451–1480)*, Stanisław Andrzej Sroka (ed.), Kraków, Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2000.

regelui Ungariei și personalitatea prințul polon¹⁰. Acestora li se adaugă o sursă narativă prea bine-cunoscută, istoria Poloniei ieșită din pana lui Jan Długosz (n. 1415 – d. 1480)¹¹. Grație acestei panoplii de izvoare scrise accesibile prin intermediul unor admirabile ediții critice, interpretarea datelor și fenomenelor conexe succesiunii de evenimente din și din preajma anului 1471 este întrutotul la îndemâna istoricilor.

Materialul de față propune o structură cumulativă liniară, debutând cu o prezentare în tușe generale a cadrului politico-diplomatic¹², aspectelor particulare fiindu-le dedicată o a doua secțiune, cea de raportare critică la sursă. Până la acel punct, elemente importante pentru construirea argumentației vor fi puse în evidență printr-o expunere a caracteristicilor externe și interne ale textului de tip documentar care face obiectul investigației, însoțită de o reconstituire parțială a provenienței acestuia.

Problema succesiunii la tronurile Ungariei și Boemiei a fost declanșată de moartea regelui Ladislau al V-lea Postumul (1453–1457) în anul 1457. Cei care ar fi putut invoca dreptul de succesiune în Regatul Ungariei – regele Cazimir al IV-lea al Poloniei (1447–1492)¹³ și Wilhelm al III-lea, landgraf de Turingia (1445–1482) și duce de Luxemburg (1457–1469), nu au acționat efectiv în vederea preluării puterii. Atitudinea de expectativă a celui dintâi a fost explicată prin implicarea în conflictul cu Ordinul Teuton¹⁴, precum și prin raporturile încordate cu Sfântul Scaun¹⁵. În acest context, în următorii ani, atât în Ungaria, cât și în Boemia, noii regi au fost aleși din rândul aristocrației autohtone – Matia Corvin, respectiv, Gheorghe Poděbrad (1458–1471)¹⁶. Aclamat în cadrul Dietei de la Pesta din 24 ianuarie 1458, Matia a fost încoronat abia în 29 martie 1464, precum bine se știe, în urma stabilizării raporturilor diplomatice cu împăratul Frederic al III-lea de Habsburg (1452–1493)¹⁷.

¹⁰ *Casimiriana. Fontes vitae et cultus S. Casimiri* (Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai), Mintautas Čiurinskas (ed.), Vilnius, Aidai, 2003 [infra: *Casimiriana* ...].

¹¹ *Joannis Długossii seu Longini canonici Cracoviensis Historiae Polonicae libri XII. Ad veterum librorum manuscriptorum fidem recensuit, variis lectionibus annotationibusque instruxit Ignatius Żegota Pauli, cura et impensis Alexandri Przeździecki*, Alexander Przeździecki (ed.), Tomus V. Liber XII. (XIII), Cracoviae, Ex Typographia Ephemeridum „Czas”, 1878 [infra: *Historiae Polonicae libri XII* ...].

¹² Pentru explicații suplimentare asupra cadrului internațional, vezi Karl Nehring, *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, München, R. Oldenbourg Verlag, 1975; Attila Bárány, *Mátyás király nyugat-európai politikája*, în vol. *Mátyás király emlékkönyv*, ediția a II-a, ed.: András Bódvai, Budapest, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2020, p. 83–103.

¹³ Atât dreptul de succesiune al regelui Poloniei, cât și cel invocat pentru fiii săi a fost explicat prin faptul că în urma căsătoriei cu Elisabeta de Habsburg, Cazimir al IV-lea a devenit cumnatul lui Ladislau al V-lea Postumul. De aici și dezbaterea asupra legitimității transmiterii drepturilor de succesiune pe linie feminină, vezi Antoni Prochaska, *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (1471–1474)*, p. 10.

¹⁴ Pál Engel, *op. cit.*, p. 321.

¹⁵ Tomáš Homol'a, *Polish-Hungarian Rivalry for the Bohemian Crown in the 1460s*, în vol.: *Hungaro-Polonica. Young Scholars on Medieval Polish-Hungarian Relations*, eds.: Dániel Bagi, Gábor Barabás, Zsolt Máté, Pécs, Történetészeti Egyesület, 2016, p. 295–297.

¹⁶ *Ibidem*, p. 292.

¹⁷ Pál Engel, *op. cit.*, p. 321–324.

Domnia lui Matia Corvin nu a fost lipsită de contradicții și disonanțe interne, aspecte care au condus la dezvoltarea nemulțumirilor. Fricțiunile au fost cauzate de tendința de a adopta decizii (privitoare la impozite, de pildă) fără implicarea Dietei, fiind considerată suficientă aprobarea din partea consiliului regal. Remarci critice au fost formulate și pe marginea politicii de raportare la puterea otomană, regele Ungariei concentrându-și eforturile militare mai degrabă spre spațiul central-european, prin operațiunile desfășurate în Boemia¹⁸. În plan diplomatic, raporturile dintre regele Matia și împăratul Frederic la III-lea de Habsburg s-au degradat încă din 1470, pe fondul victoriilor celui dintâi în Boemia¹⁹, context în care Veneția ajunge să susțină ideea detronării lui Matia din cauza politicii sale față de turci²⁰.

Evenimentul care a avut un impact puternic asupra dinamicii relațiilor regionale a fost moartea regelui Boemiei Gheorghe Poděbrad în martie 1471²¹. Ca urmare, Cazimir al IV-lea a revendicat coroana Boemiei pentru fiul său, Vladislav (n. 1456 – d. 1516). Cel dintâi fiu al regelui polon a pornit în 25 iulie cu o armată de 10.000 de oameni spre Praga, unde a și fost încoronat la 22 august²². Astfel, acțiunea militară a lui Matia în Regatul Boemiei, îndreptată până atunci împotriva lui Poděbrad, un rege considerat eretic și excomunicat de Sfântul Scaun, își pierdea legitimitatea, în condițiile în care noul suveran, Vladislav, era în comuniune cu biserica Romei²³.

Contextul pentru manifestarea pretențiilor Jagellonilor față de tronul Ungariei și care a permis în fapt preschimbarea disputei într-o confruntare militară s-a conturat pe fondul unei conspirații din interiorul regatului maghiar. Etapa în care prelați și baroni din Ungaria au încercat să-l convingă pe regele Cazimir să-și trimită cel de-al doilea fiu, numit tot Cazimir, într-o campanie împotriva lui Matia precedă, în opera cronicarului Jan Długosz, descrierea expediției propriu-zise²⁴. Prințul Cazimir²⁵ avea la acel moment aproape treisprezece ani²⁶.

¹⁸ András Kubinyi, *op. cit.*, p. 70; Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526*, Leiden, Boston, Brill, 2018, p. 228–231, 233–236.

¹⁹ László Pószán, *Matthias Corvinus und der Deutsche Orden*, în vol.: *Matthias and his Legacy: Cultural and Political Encounters between East and West: [the proceedings of the papers of the International Conference „Matthias and His Legacy: Cultural and Political Encounters between East and West” organized by the Department of History, University of Debrecen on 18–19 september 2008]*, eds.: Attila Bárány, Attila Györkös, Debrecen, Department of History, the University of Debrecen, 2009, p. 439.

²⁰ Ioan-Aurel Pop, Alexandru Simon, „*Ungaria et Valachia*”: promisiunile valahe ale republicii Sfântului Marcu din anii 1470, „*Revista istorică*”, XXVI, 1–2, 2015, p. 6.

²¹ András Kubinyi, *op. cit.*, p. 72.

²² László Pószán, *op. cit.*, p. 439.

²³ Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 237.

²⁴ *Historiae Polonicae libri XII* ..., p. 557–559.

²⁵ Cunoscut mai degrabă ca Sfântul Cazimir al Poloniei și Lituaniei, prințul jagellon a fost canonizat în anul 1602. Pentru detalii suplimentare despre prințul Cazimir, vezi Florian Niewiero, *Dzieje kultu św. Kazimierza w kraju i za granicą*, „*Nasza Przyszłość*”, 33, 30 decembrie 1970, p. 61–124; Marek Walczak, „*The Jagiellonian Saints*”. *Some Political, National and Ecclesiastical Aspects of Artistic Propaganda in Jagiellonian Poland*, în vol.: *Die Jagiellonen. Kunst und Kultur einer europäischen Dynastie an der Wende zur Neuzeit*, eds.: Dietmar Popp, Robert Suckale, Nürnberg, Germanisches

Acțiunea militară polonă îndreptată împotriva regelui Ungariei a început efectiv în 2 octombrie²⁷. Capacitatea lui Matia de a recâștiga adeziunea baronilor și a prelaților și, implicit, absența susținerii interne față de pretendentul extern au determinat eșecul acestei expediții. În cele din urmă, prințul jagellon a fost forțat să părăsească Ungaria la sfârșitul lunii decembrie²⁸. Situația conflictuală a continuat însă până în anul 1474, când a fost încheiat și ratificat tratatul de pace²⁹ care stingea conflictul. Pe fondul decesului prințului Cazimir în anul 1484³⁰, urmat de cel al regelui Matia în 1490, obiectivul dinastiei polone avea să fie atins în același an, prin alegerea lui Vladislav al II-lea ca rege al Ungariei (1490–1516)³¹.

În prezent, textul prin care prințul Cazimir și-a exprimat dreptul legitim de succesiune și care conține acuzele formulate în raport cu Matia este cunoscut sub trei forme. În ordine cronologică, au fost identificate următoarele surse: 1) documentul aflat în custodia Bibliotecii Central Universitare din Cluj-Napoca (Cracovia, cu data 6 septembrie 1471); 2) transcrierea dintr-un registru al actelor emise de cancelaria regală polonă (Cracovia, datat 20 septembrie 1471), text precedat de pseudo-titlul *Littera difidatoria Mathie de Hwniad*³²; 3) copia unei scrisori (Cracovia, datare necunoscută), trimisă în 3 decembrie 1471 de către Nicolae Truno, dogele Venetiei (1471–1473), căpitanului general al trupelor republicii lagunare³³. Precum lesne se poate constata, ordinea cronologică impusă de momentele de redactare ale versiunilor, nu corespunde și cu evoluția integrării copiilor în circuitul academic. Dacă piesa documentară cu nr. 2 este cunoscută în

Nationalmuseum, 2002, p. 139–150; Sigita Maslauskaitė-Mažylienė, *Dzieje wizerunku św. Kazimierza od XVI do XVIII wieku. Między ikonografią a tekstem*, Vilnius, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2013; Kamila Grzymalska, *Królewicz Kazimierz Jagiellończyk Próba portretu*, Kraków, Avalon, 2021.

²⁶ Pentru prezentarea raporturilor dintre principalii opozanți și regele Matia, vezi Marcus Tanner, *op. cit.*, p. 66–76.

²⁷ *Historiae Polonicae libri XII* ..., p. 558.

²⁸ András Kubinyi, *op. cit.*, p. 73; Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 237–238.

²⁹ Pál Engel, *op. cit.*, p. 327; Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 238–240.

³⁰ Florian Niewiero, *op. cit.*, p. 67.

³¹ Tomáš Homola, *op. cit.*, p. 311.

³² Varșovia, Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), *Metryka Koronna, Liber XII* [infra: MK, XII], ff. 18r-v, accesibil la adresa: <http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/MK/0012/> [consultat 10 august 2024], editat în *Codex diplomaticus* ..., p. 60–61, rezumat în *Matricularum Regni Polloniae summa* ..., p. 36, nr. 692; a se vedea și Irena Sułkowska-Kurasiowa, Maria Woźniakowa, *Inwentarz Metryki Koronnej. Księgi wpisów i dekretów polskiej kancelarii królewskiej z lat 1447–1795*, accesibil la adresa: https://www.agad.gov.pl/inwentarze/Metr_Korx.xml [consultat 10 august 2024].

³³ Archivio di Stato di Milano, Archivio Ducale Sforzesco, Potenze Estere, *Iliria, Polonia, Russia, Slavonia*, cart. 640, facs. [3.] *Polonia, anno 1471*, nenumerotat, *apud* Ioan-Aurel Pop, *Hunedoreștii* ..., p. 221–223 sau Idem, „*Alcuni aspetti della diffamazione del re Mattia Corvino* ...”, p. 24–25. Conținutul textului a fost analizat în cele două contribuții, iar textul a fost editat anterior în *Diplomáciai emlékek Mátyás király korából, 1458–1490*, vol. 1, p. 41–42, nr. 29, fiind însă datat greșit în 1458; plasarea documentului în anul 1458 a condus la interpretarea acestuia ca o reacție timpurie a regelui Cazimir al IV-lea la recenta alegere a lui Matia ca rege al Ungariei, vezi Tomáš Homola, *op. cit.*, p. 295.

istoriografia maghiară, polonă și cehă drept scrisoarea prin care prințul Cazimir i-a declarat război lui Matia³⁴, cea de-a treia a fost pusă în conexiune cu propaganda jagellonă menită să contribuie la creșterea influenței dinastiei în Europa Centrală și de Est³⁵; cu privire la cea mai timpurie formă de redacție a textului diplomatico-propagandistic, cel mai puțin comentat în literatura de specialitate, se conturează o serie de întrebări privind autenticitatea și contextul specific al genezei acestei versiuni de transmitere.

Textul de la Cluj-Napoca a pătruns în mediul științific exclusiv prin intermediul unui rezumat, dublat de o succintă descriere. Aceste informații au fost publicate într-un raport elaborat în urma investigațiilor desfășurate de către cercetători polonezi în arhivele din Ungaria³⁶. Actul a fost descris de către Jan Dąbrowski ca fiind o copie contemporană a declarației de război a prințului Cazimir către regele Ungariei³⁷. Într-unul dintre registrele care conțin copii ale documentelor emise de cancelaria regală de la Cracovia există, într-adevăr, transcrierea unui act intitulat similar (*Littera difidatoria Mathie de Hwniad*), datat însă în 20 septembrie 1471³⁸. Anterioritatea constatată exclude ipoteza că versiunea din România este copia nemediată a scrisorii emise paisprezece zile mai târziu. Desincronizarea cronologică a produs confuzii, considerându-se fie că documentul din România a fost datat greșit în contextul raportului din 1919³⁹, fie existența diferenței a fost pur și simplu constatată, fără a fi formulate explicații⁴⁰.

Martorul textual din România, datat în 6 septembrie 1471, prezintă următoarele caracteristici: materialul subiacent este hârtia, fără filigran, cu dimensiunile 295 × 215 mm. Absența elementelor de validare a determinat clasificarea sursei drept copie simplă. Emitentul este prințul Cazimir, cel de-al doilea fiu al regelui Cazimir al IV-lea al Poloniei. Titulatura prezentă în protocolul inițial este specifică documentelor emise în perioada exprimării pretențiilor la tronul Regatului Ungariei sau legendei vizibile în exerga amprentelor sigilare⁴¹. Atrage atenția și formula incompletă de datare, vizibilă în cazul anului – *septuagesimo primo*. O eventuală amprentă filigranologică ar fi putut susține realizarea copiei la o dată foarte apropiată (sau – cel mai probabil), chiar în anul 1471. Aspectul scrierii (cursivă gotică), în schimb, chiar dacă nu oferă indicii cronologice atât de precise, nu lasă loc de îndoială că transcrierea s-a realizat în directă relație cu momentele tensionate ale anului 1471.

³⁴ Vilmos Fraknói, *op. cit.*, p. 215-216; Antoni Prochaska, *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (1471–1474)*, p. 13; Szymon Titkow, *Pieczęć królewicza Kazimierza Kazimierzowica Jagiellończyka z okresu starań o koronę węgierską i jej program polityczny*, „Studia Źródłoznawcze. Commentationes”, 57, 2019, p. 143; Jozef Mário Matiaško, *op. cit.*, p. 40.

³⁵ Ioan-Aurel Pop, *Hunedoreștii ...*, p. 224.

³⁶ *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych ...*

³⁷ *Ibidem*, p. 54, nr. 129.

³⁸ MK, XII, ff. 18r-v, editat în *Codex diplomaticus...*, p. 60–61.

³⁹ Szymon Titkow, *op. cit.*, p. 143–144, nota 19.

⁴⁰ Jozef Mário Matiaško, *op. cit.*, p. 40, nota 116.

⁴¹ Szymon Titkow, *op. cit.*, p. 141–158.

Analiza istorică detaliată a textului, prin intermediul altor versiuni ale acestuia, reprezintă deja o bornă atinsă în mediul de specialitate⁴². Pentru coerența argumentației, în contextul de față este suficientă reluarea succintă a principalelor idei profilate anterior. Pe de-o parte, autorul nominal al epistolei, prințul Cazimir, se prezintă ca succesor legitim la tronul Ungariei, datorită înrudirii cu Sigismund de Luxemburg (1387–1437) și Ladislau al V-lea Postumul; pe de altă parte, sunt invocate argumente suplimentare împotriva domniei lui Matia în Ungaria: I) ilegitimitatea acestuia⁴³; II) preluarea puterii prin mijloace violente și constrângerea corpului elector; III) tirania domniei; IV) administrarea defectuoasă a regatului, prin impunerea de impozite injuste și risipirea resurselor în confruntări militare (trimitere la războiul pentru coroana Boemiei⁴⁴); V) lipsa de acțiune în raport cu înaintarea turcilor. Concluzia „rechizitoriului” este limpede: aceste realități ar fi afectat grav bunăstarea și securitatea locuitorilor regatului Ungariei. În lumina acuzelor formulate, principele polon se erijează în apărător al regatului și al supușilor. Portretul construit regelui Matia nu este însă lipsit de ancorare în realitatea istorică, aspecte precum adoptarea deciziilor în afara unor consultări prealabile ale Dietei⁴⁵, modificarea modului de impozitare și perceperea de noi taxe, direcționarea unor resurse pentru întreținerea de mercenari⁴⁶ ori implicarea neconvingătoare în lupta antiotomană⁴⁷ fiind aspecte concluzionate de critica istorică. Prin urmare, argumentele invocate, menite a avea un ecou puternic în rândul corpului politic din Ungaria, pot fi puse, cel mai probabil, pe seama unor persoane care cunoșteau îndeaproape situația internă a regatului.

Cele trei variante ale mesajului propagandistic se prezintă sub forme aproape identice. Deosebiri existente între cele trei texte sunt vizibile la nivelul unor nuanțe legate fie de topică ori în ceea ce privește maniera de redare a unor nume. Având în vedere că cea de-a treia variantă oglindește limpede interpolări italiene, cu adevărat relevante sunt micile distincții dintre cele două iterații textuale din septembrie 1471. De exemplu, se remarcă următoarele nuanțe:

⁴² Vilmos Fraknói, *op. cit.*, p. 215–216; Antoni Prochaska, *Wyprowa św. Kazimierza na Węgry (1471–1474)*, p. 13; Ioan-Aurel Pop, *Alcuni aspetti della diffamazione del re Mattia Corvino ...*, p. 24–32.

⁴³ Pentru mai multe despre mecanismele adoptate pentru legitimizarea domniei lui Matia Corvin, vezi Christine Harrauer, *Mythos als Propaganda. Matthias Corvinus und die Legenden über seine Herkunft*, „Acta Antiqua”, XLIII, 1–2, 2003, p. 407–422; Ioan-Aurel Pop, *Hunedoreștii ...*, p. 230–233.

⁴⁴ Contextul intervenției în Boemia a fost creat de declararea lui Gheorghe Poděbrad ca eretic, războiul fiind declanșat în 31 martie 1468, vezi Pál Engel, *op. cit.*, p. 326.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 336–337.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 332, 324–325, 337.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 323–324, 328–331; Alexandru Simon, *Matthias Corvinus' Anti-Ottoman Policies in the Early 1470': Political Patterns, Military Actions and Late Medieval Propaganda*, în vol.: *Matthias Rex 1458–1490: Hungary at the Dawn of the Renaissance*, eds.: István Draskóczy, Iván Horváth, Farkas Gábor Kiss, Ernő Marosi, Budapest, Vilmos Voigt, ELTE, Centre des Hautes Études de la Renaissance, 2013, p. 1–54 accesibil la adresa: <https://renaissance.elte.hu/index.php/matthias-rex-1458-1490-hungary-at-the-dawn-of-the-renaissance/> [consultat 10 august 2024].

Pollonie (1), *Polonie* (2), *Polonie* (3);
Hungarie (1), *Hungarie* (2), *Ungarie* (3);
Lithwanie (1), *Lithwanie* (2) *Licia* (3);
Cazmirus (1), *Kazimirus* (2), *Kazimirus* (3);
Mathie de Hwnyad (1), *Mathie de Hwniad/Hunyad* (2), *Matheo Humiyade* (3);
Sigismundi (1), *Sismundi* (2), *Sigismondi* (3);
Ladislai, scris sub o formă puternic abreviată (1), *Ladislai* (2), *Latislay* (3);
Cracovie (1), *Cracovie* (2), *Krakovia* (3).

Prin urmare, în cazul textului păstrat acum în România, atrag atenția forme precum *Pollonie*, *Cazmirus*⁴⁸, *Sigismund* și redarea puternic abreviată pentru *Ladislai*⁴⁹. Niciuna dintre acestea nu se regăsește în uzul cancelariei regale polone, fiind astfel indicii ale adaptării copiei păstrate la biblioteca universitară clujeană la un alt mediu grafo-lingvistic decât cel original, polonez. Cronicarul contemporan Peter Eschenloer (n. cca. 1420 – d. 1481) afirmă că autorul textului „sfidător” ar fi fost chiar arhiepiscopul de Strigoni, Ioan Vitéz (n. 1408 – d. 1472), o ipoteză preluată în lucrările fundamentale ale lui Vilmos Fraknói și Antoni Prochaska⁵⁰.

Circulația medievală și post-medievală a documentului poate fi cu greu reconstituită (doar parțial și în cadre ipotetice) pornind de la însemnările de ordin arhivistic vizibile pe documentul propriu-zis, dar și pornind de la mapa individuală în care acesta este păstrat. Instituțiile în custodia cărora s-a aflat anterior piesa documentară au fost determinate pe baza ștampilelor cu textul *Erdélyi Múzeum Egyesület Könyvtára. Kézirattár* (Biblioteca Societății Muzeului Ardelean. Colecția de manuscrise) – *recto* – și *Az Erdélyi Országos Múzeum. Oklevelek törzsgyűjteménye. Könyvtára* (Muzeul Național al Transilvaniei. Colecția principală de documente. Biblioteca) – *verso*. Prin urmare, documentul s-a aflat în proprietatea Muzeului Național al Transilvaniei, fondat în anul 1859. În conexiune cu acest cadru instituțional se află și începuturile arhivelor muzeului. După 1859, documentele și manuscrisele au format biblioteca Societății Muzeului Ardelean, ca parte a „Colecției de manuscrise”⁵¹. În anul 1872 s-a produs unificarea fondurilor Bibliotecii Societății

⁴⁸ Este cea mai răspândită formă și cea care apare și în documentele emise de cancelaria regală polonă (*Kazimiruz*); în prezent există și aceste forme: *Kaźmir*, *Kaźmisz*. În limba maghiară, acum forma uzuală de redare a numelui este *Kázmér*.

⁴⁹ În documentele cancelariei regale polone se întâlnesc formele *Sismundi* și *Sysmundo*, vezi MK, XII, ff. 18r și 25r.

⁵⁰ Peter Eschenloer's, *Stadtschreibers zu Breslau Geschichten der Stadt Breslau oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479*, ed.: Johann Gottlieb Kunisch, vol. II, Breslau, Josef Max und Komp., 1828, p. 246; Vilmos Fraknói, *op. cit.*, p. 215; Antoni Prochaska, *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (1471–1474)*, p. 13. Ipoteza este pusă sub semnul întrebării în istoriografia recentă, vezi Tomislav Matić, *Bishop John Vitez and Early Renaissance Central Europe. The Humanist Kingmaker*, ARC Humanities Press, 2022, p. 171.

⁵¹ András Kiss, Rudolf Wolf, *The Archives of the Transylvanian Museum, 1842–1950*, „Transylvanian Review”, IV, 3, 1995, p. 72–73; András Kiss, *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának kialakulása és története*, în vol. *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei*, ed. Gábor Sipos, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2009, p. 183–237.

Muzeului Ardelean ce cele ale Universității, fiind creată Biblioteca Universității⁵². În calitate de prim director al instituției nou-create, Károly Szabó (n. 1824 – d. 1890)⁵³ a fost cel care a reorganizat colecția de documente a Muzeului⁵⁴ și a publicat rezumatele celor din intervalul 1232–1540⁵⁵.

Conform dosarului individual în care se află documentul, acesta a fost donat de către soția contelui János Bethlen, regăsindu-se inițial în custodia Bibliotecii Muzeului Național al Transilvaniei, „Colecția principală de diplome. Donații și achiziții diverse”. Înaintea acțiunilor de reorganizare, a avut cota „117” (mai apoi „115”). Pentru reconstituirea provenienței documentului este însă necesară și stabilirea identității donatorului. Toate datele par să indice în direcția Zsuzsannei Wesselényi de Hodod (n. 1808, Cluj – d. 1891, Vaida-Cămarăș)⁵⁶, a doua soție a contelui János Bethlen⁵⁷ (n. 1792, Sânmiclăuș – d. 1851, Pesta). Stabilit în orașul Cluj în anul 1822, acest om politic a fost unul dintre fondatorii Societății Muzeului Ardelean⁵⁸. Ipoteza care stă la baza acestei versiuni de reconstituire este că documentul a fost donat de către Zsuzsanna Wesselényi (i.e. *Gr. Bethlen Jánosné*) la un moment ulterior morții soțului său. În cazul tuturor celorlalte persoane cu numele János Bethlen, identificate în diverse baze de date, există dezacorduri cronologice și de context, sugerând o identitate diferită de cea a personajului vizat⁵⁹.

⁵² Doru Radosav, Ion Hentea, *La Bibliothèque Centrale Universitaire „Lucian Blaga” de Cluj-Napoca. Bref historique*, „Transylvanian Review”, IV, 2, 1995, p. 14–15.

⁵³ Anca Chiorean (A.C.), *Szabó Károly (1824–1890)* – Fișă de dicționar accesibilă online pe site-ul revistei „Breviaria Bibliothecaria”, la adresa: <https://www.bcuccluj.ro/ro/bb/bb-numar2-articol1> [consultat 10 august 2024].

⁵⁴ András Kiss, Rudolf Wolf, *op. cit.*, p. 74.

⁵⁵ Károly Szabó, *Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonata (1232–1540)*, Budapest, Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, 1889, la p. 76–77, nr. 366, se regăsește rezumatul documentului în cauză, datat incorect – 5 septembrie 1471.

⁵⁶ *Wesselényi Zsuzsanna hadadi, br.*, în Magyar Családtörténet-Kutató Egyesület, *Magyar Főnemességi Adattár*, accesibil la adresa: <https://macse.hu/gudenus/gudenus.php?if=ghit&id=3483&lang=hu&ds=MFAT> [consultat 10 august 2024].

⁵⁷ Imre Lukinich, *A Bethleni gróf Bethlen-család története*, Budapest, Athenaeum R.T., 1927, p. 487.

⁵⁸ István Torjai-Szabó, *Bethlen von Bethlen, János d. Ä. Graf*, în vol.: *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, vol. 1, eds.: Mathias Bernath, Felix von Schroeder, München, R. Oldenbourg Verlag, 1974, p. 198–199, accesibil la adresa: <https://www.biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=569> [consultat 10 august 2024].

⁵⁹ Bethlen János (n. 1811 – d. 1879) – chiar dacă este cunoscută conexiunea acestuia cu Societatea Muzeului Ardelean, s-a întors în Cluj doar în urma morții unicei sale soții, Zsófia Teleki, vezi *Bethlen János bethleni, gr.*, în Magyar Családtörténet-Kutató Egyesület, *Magyar Főnemességi Adattár*, accesibil la adresa: <https://macse.hu/gudenus/gudenus.php?function=ghit&lang=hu&ds=MFAT&id=3463> [consultat 10 august 2024] și Imre Lukinich, *op. cit.*, p. 498–499; Bethlen János (n. 1843 – d. 1881) – vezi *Bethlen János bethleni, gr.*, în Magyar Családtörténet-Kutató Egyesület, *Magyar Főnemességi Adattár*, accesibil la adresa: <https://macse.hu/gudenus/gudenus.php?function=ghit&lang=hu&ds=MFAT&id=3464> [consultat 10 august 2024]; Gr. Bethlen Jánosné, aceeași cu Beatrix Wumpffen, a publicat sub pseudonimul literar Anda Róza (n. 1808, ? – d. 1844, Pesta), dar nu există dovezi ale vreunei conexiuni cu Societatea Muzeului Ardelean sau cel puțin cu orașul Cluj; de asemenea, perioada în care a trăit nu se află în concordanță cu celelalte date, vezi József Szinnyei, *Anda Róza, gróf Bethlen Jánosné szül. Wumpffen*

În prefața lucrării publicate de către Károly Szabó în 1889, *gr. Bethlen Jánosné* este menționată printre cei care au contribuit considerabil la extinderea colecției de documente a Muzeului Ardelean⁶⁰. Totuși, printre actele de până la 1540, se regăsesc doar două care au fost donate de către aceeași contesă: nr. 315 (28 martie 1456⁶¹), emis la Strigoniu și autentificat la Sibiu⁶², și nr. 494 (1 octombrie 1520⁶³), emis în Idrifaia⁶⁴. Cele două piese au avut, prin urmare, o circulație medievală transilvăneană, asemenea majorității documentelor din fosta colecție a Bibliotecii Muzeului Ardelean⁶⁵. Cercetătorii au recunoscut relevanța surselor păstrate de muzeu pentru cunoașterea istoriei Transilvaniei și chiar a Regatului Ungariei, iar unul dintre scopurile bibliotecii a fost dezvoltarea unei arhive naționale din colecțiile private ale familiilor⁶⁶. O concluzie a acestei scurte discuții pe marginea posibilităților trasee de transmitere ale textului examinat acum este că proveniența acestuia și canalele sale de transmitere indică un mediu transilvănean, un eventual „import” medieval sau modern fiind în acest moment prea puțin plauzibil.

În relație directă cu posibila geneză în Ungaria medievală, poate chiar pe teritoriul Transilvaniei, a textului documentar aflat acum în România, se evidențiază și chestiunea rolului acestei piese în ansamblul asaltului propagandistic, defăimător, la adresa ocupantului tronului maghiar. Rolul documentului poate fi interpretat prin plasarea sa în contextul evenimentelor petrecute în toamna lui 1471. Sursele primare, documentare și narrative, din luna septembrie a anului menționat, sub forma transcrierilor din *Metryka Koronna* și a lucrării lui Jan Długosz, aduc clarificări importante cu privire la posibilele contexte în care putea fi produsă scrisoarea și la semnificația acesteia în perioada premergătoare campaniei poloneze.

După încoronarea lui Vladislav la Praga ca rege al Boemiei (22 august 1471), Jagellonii intenționau să obțină și tronul Regatului Ungariei. În urmă cu un an, cu aprobarea împăratului Frederic al III-lea și în prezența trimișilor poloni, a fost stabilit un plan de atac al Ungariei dinspre Polonia și Moldova⁶⁷. Aceste intenții au corespuns

Beatrix bárónő, în *Magyar írók élete és munkái*, accesibil la adresa: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/?list=eyJxdWVyeSI6ICJkZVx1MDBlMWsgY3NhbnF1MDBlMlMlWQifQ> [consultat 10 august 2024].

⁶⁰ Károly Szabó, *op. cit.*, p. 1.

⁶¹ Datarea corectă a documentului este 8 martie 1456, vezi SJAN Cluj, custodie BCU, Colecția generală, Seria 1 – BCU, Nr. 92.

⁶² Adinel C. Dincă, *Das öffentliche Notariat bei den Siebenbürger Sachsen im Mittelalter. Ein aktualisierter Überblick*, „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde”, 43, 2020, p. 92–93, 102–103.

⁶³ Documentul trebuie să fie datat însă în 24 septembrie 1520, vezi SJAN Cluj, custodie BCU, Colecția generală, Seria 2 – BCU, Nr. 150. Prin acest act, Blasius de Bethlen a fost citat pentru a doua oară, pentru a respinge acuzațiile care au fost formulate împotriva sa de către Alexandru și Ioan de Bethlen.

⁶⁴ Károly Szabó, *op. cit.*, p. 66 și 103.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 1.

⁶⁶ András Kiss, Rudolf Wolf, *op. cit.*, p. 82, 85.

⁶⁷ Antoni Prochaska, *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (1471–1474)*, p. 11.

conspirației care a început să se dezvolte în Ungaria împotriva lui Matia Corvin. Aspectele care au provocat nemulțumire țineau, pe de-o parte, de maniera regelui de a impune impozite extraordinare, considerate împovărătoare, fără consultarea Dietei. Mai mult decât atât, politica externă a regelui ungar, din cauza raporturilor pe care le avea cu Imperiul Otoman, dar și a implicării prelungite în luptele din Boemia (reintrată în aria de autoritate a unui rege catolic legitim, în persoana lui Vladislav⁶⁸), amplifică fondul de nemulțumire în cadrul elitei politice maghiare.

Conspirația împotriva lui Matia a fost condusă de către arhiepiscopul de Strigoni, Ioan Vitéz, alături de nepotul său, umanistul Janus Pannonius (n. 1434 – d. 1472), episcop de Pécs, și Reginald Rozgonyi⁶⁹. Opozanții sosiți la Cracovia l-au invitat pe prințul Cazimir să devină rege al Ungariei⁷⁰. Negocierile s-au desfășurat până în prima jumătate a lunii septembrie, când șaisprezece baroni și prelați din Ungaria i-au oferit lui Cazimir al IV-lea corona regatului pentru fiul său. Reprezentanții maghiari au promis că la momentul în care prințul polon va ajunge în Ungaria, va beneficia de un puternic sprijin din partea populației. Ulterior, s-au desfășurat pregătirile pentru campanie⁷¹. După cum precizam deja, declarația de război împotriva lui Matia s-a emis în 20 septembrie 1471, potrivit interpretării general acceptate. Campania a început în 2 octombrie⁷², dar, între timp, regele Ungariei, a luat știință de conspirație. Drept urmare, pentru prima dată după 1463, a fost convocată o Dietă la care au luat parte toți nobilii. Ca răspuns la nemulțumirile exprimate, au fost adoptate o serie de articole menite să remedieze problemele invocate încă din data de 18 septembrie⁷³.

Cum se explică atunci că un document care conține un text aproape identic cu cel al „declarației de război” (20 septembrie 1471) a fost compus în 6 septembrie? Evident, momentul se plasează în plină negociere și pregătire a înlăturării regelui Matia. O corelare cu alte câteva documente păstrate tot în registrul cancelariei de la Cracovia oferă un tablou ceva mai clar cu privire la contextul compunerii „sfidării”. Acest registru, alături de transcrieri ale documentelor emise, conține uneori și răspunsurile asociate acestora. Datat 21 septembrie 1471 este textul intitulat *Littera Regi per Hungarie dominos missa*, în fapt transcrierea scrisorii pe care, la câteva zile după adoptarea articolelor dietale din 18 septembrie, zece prelați și treizeci și șase de baroni laici, prezenți la Buda, au trimis-o în Polonia. Reacția acestora a fost considerată necesară în urma parcurgerii conținutului unor scrisori adresate anumitor

⁶⁸ András Kubinyi, *op. cit.*, p. 70–72.

⁶⁹ Pentru rolul lui Vitéz și motivele conflictului său cu regele Matia, vezi Tomislav Matić, *op. cit.*, p. 167–177; Tamás Pálosfalvi, *Zrednai János, a cseh háború apostola?*, în vol. *Janus Pannonius és a humanista hagyomány továbbélése (1450–1630)*, eds.: Rita Bajáki, Emőke Rita Szilágyi, Budapest, Reciti, 2023, p. 37–49.

⁷⁰ *Historiae Polonicae libri XII* ..., p. 557.

⁷¹ Antoni Prochaska, *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (1471–1474)*, p. 10–12.

⁷² *Historiae Polonicae libri XII* ..., p. 558.

⁷³ András Kubinyi, *op. cit.*, p. 72–73.

comitate și al căror conținut nu putea fi trecut cu vederea⁷⁴. Cei prezenți la dietă au declarat că la începutul scrisorilor primite era subliniat faptul că fiilor lui Cazimir al IV-lea le revine dreptul de succesiune în regatul Ungariei⁷⁵. Partea ungară a declarat însă că în regatul în care aceștia trăiau nu fusese acceptată niciodată transmiterea dreptului de succesiune pe linie feminină, formulând totodată acuze față de cei care, de fapt, își trădaseră țara și aleseseră conspirația cu polonezii. Aceștia din urmă sunt îndemnați să nu mai asculte falsele vorbe ale celor care încercau să tulbure pacea dintre cele două regate. Răspunsul la acest apel, denumit *Responsio eisdem Hungarie dominis data*, a fost emis la Cracovia în ziua de 7 octombrie⁷⁶, deci la un interval de șaisprezece zile de la redactarea reacției baronilor și prelaților din Ungaria.

S-a afirmat că în Ungaria au circulat scrisori deschise privind domnia ilegală a lui Matia⁷⁷, fiind făcută trimitere la un text nedatat, intitulat *Exceptiones contra Mathiam de Hwnyath, occupatorem Regnum Hungarie*. Transcrierea acestuia se regăsește tot în registrul de cancelarie des-invocat, fiind o argumentație elaborată, menită să demonstreze că fiul lui Iancu de Hunedoara nu are niciun drept la coroana Ungariei⁷⁸. *Exceptiones* poate fi datat în ultima decadă a lunii septembrie din anul 1471, în funcție de documentul precedent (*Littera qua dominus Rex promittit eliberare fideiussores*), emis la Cracovia de către Cazimir al IV-lea în 20 septembrie 1471⁷⁹, precum și cu ajutorului celui imediat următor⁸⁰, din 27 septembrie 1471. Acest

⁷⁴ MK, XII, ff. 24r-v: *Serenissime princeps domine nobis honorande dum mandato serenissimi principis et domini dominum Mathie Hungarie ac Bohemie Regis etc. domini nostri gratiosissimi in hanc conventum Budensem advenissemus tunc quasdam celsitudinis vestre litteras ad certos comitatus huius incliti regni datas offendimus quarum continetiis perspectis visum est nobis dictas litteras transire silentio non debet [...]*.

⁷⁵ MK, XII, f. 24v.

⁷⁶ MK, XII, ff. 25r-v. În răspunsul oferit de Cazimir al IV-lea prelaților și baronilor din Ungaria, acesta a recunoscut trimiterea scrisorilor către comitatele regatului și a adus contraargumente în raport cu afirmația potrivit căreia în Regatul Ungariei era recunoscută doar succesiunea pe linie masculină. În plus, a susținut ideea reglării diferendului pe cale pașnică, dar soluția nu ar fi fost posibilă din cauza lui Matia. Prin urmare, fiul său, prințul Cazimir, trebuia să meargă în Ungaria, pentru a-și apăra supușii.

⁷⁷ Vilmos Fraknói, *op. cit.*, p. 216–217; Antoni Prochaska, *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (1471–1474)*, p. 13.

⁷⁸ MK, XII, ff. 20v–21v. Argumentele invocate au ca bază teoretică lucrarea lui Egidius Romanus, *De regimine principum*; demonstrația este construită în următorul mod: (1) există două modalități de succesiune: ereditară și electivă, dintre care cea dintâi este superioară celei de-a doua; (2) în epocă, era un fapt „universal acceptat” că lui Matia nu-i revenea un astfel de drept în Regatul Ungariei; (3) în lipsa succesorilor, se poate recurge la soluției electivă, dar cei care l-au ales pe Matia au acționat sub constrângere. Prin urmare, alegerea nu putea fi recunoscută. Din cele de mai sus decurge că Matia nu putea fi un rege legitim al Ungariei (*q.e.d.*) și că supușii săi erau îndreptățiți să încalce jurământul de fidelitate smuls. În final, era invocat și impactul negativ pe care domnia acestuia l-a avut asupra regatului. Prin urmare, devenea evident că locuitorii Ungariei care formau corpul politic al regatului aveau argumente legale și moral-ideologice să-l susțină pe Cazimir.

⁷⁹ MK, XII, ff. 19v–20r, rezumat: *Casimirus rex Joannem de Pylcza, palatinum Cracoviensem, et Joannem de Rythwiani, marsalcum regni, ratione summae 2000 fl. hung. ab Andrea Sodlkowszky in mutuum acceptae, in cautionem fideiussoriam inducit, vezi Matricularum Regni Polloniae summaria ...*, p. 36, nr. 694.

detaliu de natură cronologică exclude posibilitatea ca „excepțiile” să fi putut fi familiare, la Buda în 21 septembrie, prelaților și baronilor maghiari la momentul compunerii răspunsului lor la falsurile proferate la adresa regelui Matia. Mai mult decât atât, *Exceptiones* nu poate fi considerat neapărat o scrisoare a regelui Cazimir al IV-lea și nu conține în prima parte exprimarea legitimității succesiunii Jagellonilor la tronul Ungariei. Argumentația este îndreptată strict împotriva lui Matia și nu susține în mod explicit drepturile vreunui prinț polonez⁸¹.

Mergând mai departe, „sfidarea” din 6 septembrie conține în protocolul inițial ideea că fiul lui Cazimir al IV-lea era moștenitorul legitim al coroanei ungare – *Cazmirus, dei gratia, serenissimi principis domini domini Cazmiri, eadem gratia, regis Polonie, magni ducis Lithwanie, Russcie Prusscieque, domini et heredis etc. natus regni Hungarie, naturalis dominus et heres*. Acuzele grele formulate la adresa lui Matia sunt mai virulente și corespund răspunsului prelaților și baronilor, care îi cer regelui Poloniei să nu mai dea ascultare vorbelor rele și false pe care i le-au transmis cei care au trădat regatul⁸². Într-adevăr, aceștia reacționează la un document atribuit regelui Cazimir, dar considerarea acestuia drept emitent al scrisorii reiese din însuși modul în care este intitulat textul – *Diffiditoria a rege Polonie regni Hungarie*. Termenul *litter(a)e*, folosit pentru indicarea scrisorilor trimise în comitatele ungare, corespunde mai degrabă caracteristicilor versiunii din România.

De altfel, chiar dacă sursa din registrul de cancelarie de la Cracovia (și implicit cea păstrată la Cluj-Napoca) a fost adesea prezentată ca o declarație de război, trebuie subliniată dimensiunea propagandistică a textului. Acest rol este demonstrat de prezența adverbului *publice*, de virulența acuzelor formulate și de existența versiunii trimise în decembrie de către ducele Veneției și păstrată la Milano. Chiar dacă regele Matia este cel căruia îi este destinată scrisoarea (potrivit adresei), documentul trebuia să ajungă și la supușii acestuia, motiv pentru care au fost afirmate următoarele: [...] *dominum Mathiam de Hwnyad, tamquam regem intrusum et violentum occupatorem eiusdem Regni Hungarie, et omnes tuos adiutores, tibi ope subsidio et favore adherentibus, diffidamus per presentes, non regnum Hungarie, nec dominos prelatos barronesque et ipsius regni inhabitatorem et indigenas* [...]. De altfel, formele toponimelor și antroponimelor nu indică doar compunerea documentului într-un spațiu de limbă maghiară, ci și faptul că era destinat unui public din același ambient cultural. Nu în ultimul rând, pentru un text elaborat în 6 septembrie ar fi existat suficient timp pentru a fi răspândit în comitatele Ungariei. Probabil că la momentul în care textul a

⁸⁰ MK, XII, ff. 21v-22r, rezumat: *Casimirus rex, 4063 fl. hung. ab Joanne de Pylcza, palatino Cracoviensi, ob expeditionem filii sui Casimiri in Hungariam, mutuo acceptis, in casu non solutionis summae tempore designato, intromissionem ei in tenutam Zydaczow dare promittit, vezi Matricularum Regni Polloniae summaria ...*, p. 36, nr. 697.

⁸¹ MK, XII, 20v-21r.

⁸² MK, XII, f. 24v.

fost scris nu era cunoscută cu precizie data la care urma să înceapă campania, fiind însă nevoie de un interval suficient pentru ca mesajul să ajungă în teritoriile controlate de Matia Corvin, să poate fi răspândit, receptat și să poată provoca reacția scontată.

Cu o cantitate limitată de date avute la dispoziție este dificil de afirmat categoric că răspunsul din 21 septembrie, izvorât în atmosfera dietei de la Buda, a venit în urma parcurgerii unor forme ale scrisorii de defăimare sau sfidare din 6 septembrie. Oricum, faptul că reacția prelaților și a baronilor a fost provocată de texte similare celui intitulat *Exceptiones contra Mathiam de Hwnyath* nu exclude posibilitatea aceluiași rol pentru mesaje de tipul celui în cauză. Relevantă pentru argumentație este atestarea documentară a practicilor de propagandă implicate în conflictul ungaro-polon, practici coagulate la nivel de strategie.

Argumentele prezentate în rândurile de mai sus, puține la număr și nu întru-totul convingătoare, pot fi privite, prin urmare, drept indicii ale următoarei ipoteze de lucru: „Sfidarea” reprezintă o construcție elaborată la Cracovia și izvorâtă dintr-un cerc politic maghiar opus direcțiilor politice avansate de către regele Matia Corvin. Acest instrument avea menirea de a propune un manifest care să coaguleze opoziția anti-regală din Ungaria și să genereze o masă critică de susținători ai plănuitelor intervenții militare poloneze, percepută ca o restaurare a legalității. Această variantă de la începutul lunii septembrie a anului 1471 pare să fi fost destul de convingătoare în rândul grupării anti-Matia, deoarece a fost reluată la scurt timp sub forma unei „declarații de război”, o platformă ideologică și legală pentru un „război just”. Copia aflată acum la Cluj reprezintă astfel un martor al unei faze timpurii de exprimare a campaniei propagandistice declanșate de la Cracovia, o copie simplă realizată – poate – pe teritoriul Ungariei sau chiar al Transilvaniei pentru atragerea de susținători în tabăra jagellonă. Trebuie remarcat faptul că la mijlocul celei de-a doua jumătăți a veacului al XV-lea, într-un moment de avânt inclusiv al utilizării tiparului, comunicarea scrisă devine o unealtă de comunicare la nivelul elitei, inclusiv în plan politic și propagandistic⁸³. Expresia textuală aflată acum la Cluj-Napoca trebuie privită, astfel, drept o atestare excepțională a unei realități deopotrivă politice, dar și culturale. Ancorați în tărâmul supozițiilor, ne putem imagina că acest fenomen al răspândirii „Sfidării” trebuie să fi avut o anumită expansiune, deopotrivă spațială, cât și cantitativă. Victoria exponentului familiei Hunedoreștilor pe tronul Ungariei trebuie să fi condus însă, firesc, la o anihilare a unor astfel de înscrisuri, potențial periculoase. Dacă varianta din registrul de la Cracovia, respectiv cea din corespondența diplomatică venețiană atestă existența campaniei de propagandă denigratoare, scrisoarea aflată acum în România ocupă un rol privilegiat în cadrul discuției, sugerând că efortul de înlăturare a lui Matia și a celor „de un sânge cu el” (*cum tuis consanguineis*) a părăsit cu adevărat spațiul aulic de laborator, devenind un instrument de influențare a corpului politic din Ungaria.

⁸³ Vezi articolele reunite în vol. *Propaganda, Kommunikation und Öffentlichkeit* („11. și 16” *Jahrhundert*), Karel Hruza (ed.), Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2002.

ANEXĂ

SJAN Cluj, custodie BCU, Colecția generală. Seria 2 – BCU, Nr. 99

1471 septembrie 6, Cracovia

Cazimir, fiul regelui Cazimir (al IV-lea) al Poloniei, îl acuză pe Matia, regele Ungariei, de uzurpare violentă a tronului și de conducere tiranică a regatului, declarându-și intenția de a-l înlătura de pe tron și de a prelua coroana, ca moștenitor legitim și natural al Ungariei.

Diffiditoria a rege Pollonie regni Hungarie

Cazmirus, Dei gratia, serenissimi principis domini domini Cazmiri, eadem gratia, regis Polonie, magni ducis Lithwanie, Russcie, Prusscieque, domini et heredis etc., natus regni Hungarie, naturalis dominus et heres etc., domino Mathie de Hwnyad, regni Hungarie intruso et occupatori eiusdem violento, salutem iuxta temporis currentis qualitatem.

Non est incognita toti orbi terrarum tua regni Hungarie inordinata prefectio, et quod tu eiusdem regni incola et subditus existens prefidum regnum tibi uti gladio vendicasti, cum tuis consanguineis, qui tibi, pro usurpando prefato regno, violento fuerunt auxilio, per quos omnes alios et singulos dicti regni prelatos barronesque et communitatem ad eligendem te in dominum, comminatione mortis coegisti, nullo iure prefatum regnum tibi penitus competente, quod et usque in hunc diem, crudeli gladio, detines et occupas, in iuris nostri autentici et naturalis preiudicium, cuius quidem regni iure divino et ingenito nobis ex linea sanguinis digne memorie Sigismundi imperatoris, cuius nepos existimus, ac Ladislai, avunculi nostri germani, et aliorum regnum Hungarie debetur successio. Postremi siquidem domini Ladislai decessum, ut premissum est, sepefatum regnum non iure, sed gladio et vi possedisti, et huic ingressui illegittimo te conformans in subditos regni a primordio deservire non cessas, iura eorum et regni violando, taxas minus iustas, exactiones et collectas contra iurium libertatem eisdem imponendo, nec easdem in regni profectum et defensam, ut debebas sed alibi prodigaliter convertendo, alias que multiplices oppressiones et gravamina ac violentias, in eosdem committendo permisisti insuper per inhumanissimum Thurcum insultibus suis terras Hungarie depopulari, fidem Christi in eisdem extirpari ac homines crucem dominica insignitos in servitutem barbaricam capi tollerasti. Parum esse tibi cure fuit regni prefati tuitio, in quo tibi nullo propinquitas naturalis competeat. Quas impressiones et gravamina parte regni Hungarie illata, iuvenili etate prohibiti tollerare fuimus coacti; nunc autem, cum adolescere et annis discretionis appropinquare, cepimus durius videbatur et indignius molestias prefatas et iniurias ac depopulationem regni illius sustinere. Quibus cupiendo ope divina, cuius eciam res agitur, obviare ad defensionem populi christiani et ampliacionem fidei ac super opposiotionem pauperum eiusdem regni pia gestanda viscera, quos de hac servitute eripere summeopere anhelamus, regnum prefatum virtute altissimi ingredimur, ipsum ab extero et intestino hoste defensuri.

Et ideo, ac dominum Mathiam de Hwnyad, tamquam regem intrusum et violentum occupatorem eiusdem Regni Hungarie, et omnes tuos adiutores, tibi ope subsidio et favore adherentibus, diffidamus per presentes, non regnum Hungarie, nec dominos prelatos barronesque et ipsius regni inhabitatorem et indigenas, pro quorum violenta occupatione superius expressa. Nos tibi et omnibus tui adiutoribus et tibi adherentibus hostem ponimus et publice devotamus per presentes, ipsos omnibus viribus nostris, de tua tam violenta occupatione altissimi nobis ad id favente clemencia eripere cupiendo.

Datum Cracovie, feria sexta proxima ante festum Nativitatis Marie gloriosissime virginis, anno Domini etc., septuagesimo primo.